

PRIOLOG POZNAVANJU TRINA NA OTOKU HVARU

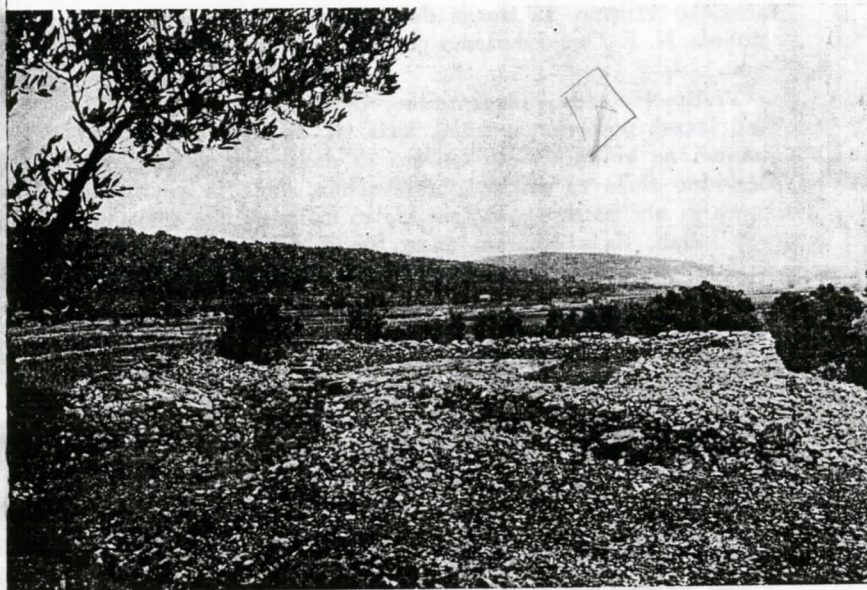
(Kompleks trina¹ na položaju Rake kod Jelse)

Pjer Skrivaneli

Ako pješak pođe cestom iz Jelse put Svirača, naići će, neposredno nakon što prijeđe polje zvano Polanda, na lijevu ruku, na blagoj rekao bih amfiteatralnoj uzvisini pokrivenoj vinogradima i gomilama, koja zatvara luk oko Polande,² na kompleksni objekt građen u suho, očevidno arhaički majur.

Objekt, koji smo ugledali, ima sve karakteristike trinske tehnike građe u suho, ali je veći, složeniji, jer predstavlja kombinaciju više trina i gradnja, koje su za život obradivača uvijek bile potrebne. Čitalac će na priloženim slikama vidjeti da se radi o vrlo interesantnom kompleksu, gdje četiri povezana trina zatvaraju sitno dvorište, iznad kojeg se ostrim stepenicama u obliku malog segmenta luka, čovjek može popeti na popločanu zaravan. Objekt je orijentiran istok-zapad. Trinovi i dvorišta su na zapadnoj strani, zaravan — terasa na istočnoj. Uz popločanu terasu stoji sjeverno bočno nepopločana zaravan u istoj razini — a sve je okruženo debelim suhozidom, čije su dimenzije — kako se vidi iz izvrsnog arhitektonskog snimka³ — sa sjevera 2.15 — 3 metra, s istoka 90 cm, dok trini leže svaki u pojasu debelom oko 3.5 m i više (nacrt br. 1). Unutrašnji presjeci vide se na nacrtu br. 2, a usto za nadopunu ovog članka služe i tri vrlo dobre fotografije⁴.

Promatrajući ovaj kompleks trinova, stojimo sada pred enigmom što se nametnula Freudenreichu,⁵ koji o trinima govori u načelu, i Dubokoviću, kad je pisao o pastirskom stanju na Rašniku kod Vrbanja.⁶ Ta enigma je određivanje starosti objekta, jer starost jednog trina nije moguće utvrditi po načinu gradnje. Upravo taj način gradnje u suho, dakle tehnika gradnje, potiče barem od neolitika i ne razlikuje se kod starih i novih ili novijih trina po izgledu uopće, pa se

Pogled na nastambu Rake. U pozadini polje Polanda.

do kronološkog razlikovanja može doći jedino ako se u neposrednoj blizini nađu kulturni ostaci i po tome onda ocijeni.

Međutim ima još jedan kriterij kojim se ne može datirati, ali se objekt ipak može smjestiti u šire vremenske i kulturne kategorije. To je slučaj kod analize objekta kao što je ovaj naš, gdje je kombinacija trina i dograđene terase takva, da je očito u pitanju nastamba, a ne kućica za zaštitu, kao što su noviji trini (iako, ponavljamo, tehnički građeni kao stari). Nadograđivanje i širenje postojećih trina našeg kompleksa ukazuje bez sumnje na stalno ili barem dugotrajno stanovanje u trinu, a time upućuje sa sigurnošću na vrlo

arhaičko vrijeme, na starije doba, starije na primjer od 15. stoljeća N. E.,⁷ gdje možemo govoriti o terminusu post quem non.

Vratimo se sada Freudenreihu. Ovaj naš zaslužni istraživač iznosi postavku u kojoj kaže da su trini bili ljudski stanovi ne bi bili rasuti kao što su danas po poljima gdje očividno služe za zaštitu obrađivačima, kada ih nevrjeme, sunce ili noć zatekne u polju.⁸ Uz to nadodaje, što smo i mi već kazali, da s obzirom na to da je tehnika ista, a trin se lako ne ruši, da ih i danas može biti mlađih, starijih, prastarih, prehistorijskih ali i novijih.

Sve je to točno, ali nije sve što se u tom smislu o tim objektima može kazati.

Naša Sekcija za zaštitu kulturnih spomenika u Jelsi dobila je od Centra zadatak da objekt na položaju Rake čuva, održi i istražuje⁹, pa je odmah prišla ispitivanju neposredne okoline, kako bi eventualno našla indikaciju za starost objekta — naime kulturne relikte. Ovaj smo posao izvršili u etapama i u više navrata, s profesorima i đacima naših škola¹⁰ ali bez rezultata. Nekoliko sondi nije pokazalo ništa za ocjenu starosti zdanja, ali nismo bili iznenađeni, jer je čitav kraj pod intenzivnom vinogradarskom kulturom, pa se naravno stari slojevi zemlje oko kompleksa nisu sačuvali.

Freudenreich je pravilno uočio da su trini na Hvaru rasuti, raštrkani, pa to ne bi upućivalo na njihovu stambenu upotrebu, jer — kaže Freudenreich — slične su građevine u Apuliji, zvane trulli, vrlo koncentrirane. Na to nam se čini da možemo dati odgovor, da nas aglomeracija trulla ne zbunjuje u pogledu namjene trina kod nas, jer nije dovoljno u ovim stvarima gledati arhitekturu, a kod toga ne misliti na društvene i gospodarske i geološke uvjete životnog razvoja. Ovi su uvjeti između Apulije i Hvara mogli biti različiti, kod nas više pastirski, po tipičnoj ilirskoj tradiciji, a pastiri su živjeli izolirano, dok su Apuljani, na njihovoj plodnoj zemlji, bili sigurno za nekoliko stupnjeva prije nas pretežno ratari.

Dvorište nastambe. Vide se tri trina.

Naše je mišljenje, uvažavajući postavke Dubokovića, da su trini bili prvobitne nastambe. Tako misli i Aleksandar Stipčević.¹¹ Jedino primjećujemo da formulacija Stipčevićevog teksta kao da luči ilirsku kućicu od današnjeg trina, jer kaže da su ilirske kuće »morale izgledati kao današnje bunje«, dok se zapravo radi uvijek samo o bunjama, starim i novim, ali nekad i danas bunjama, građenim apsolutno identičnom tehnikom. Stipčević još kaže, da bunja slični kretsko — mikenskom tholosu što apsolutno prihvaćamo, da je naime tholos najstariji predložak, jer potiče od neolitika.

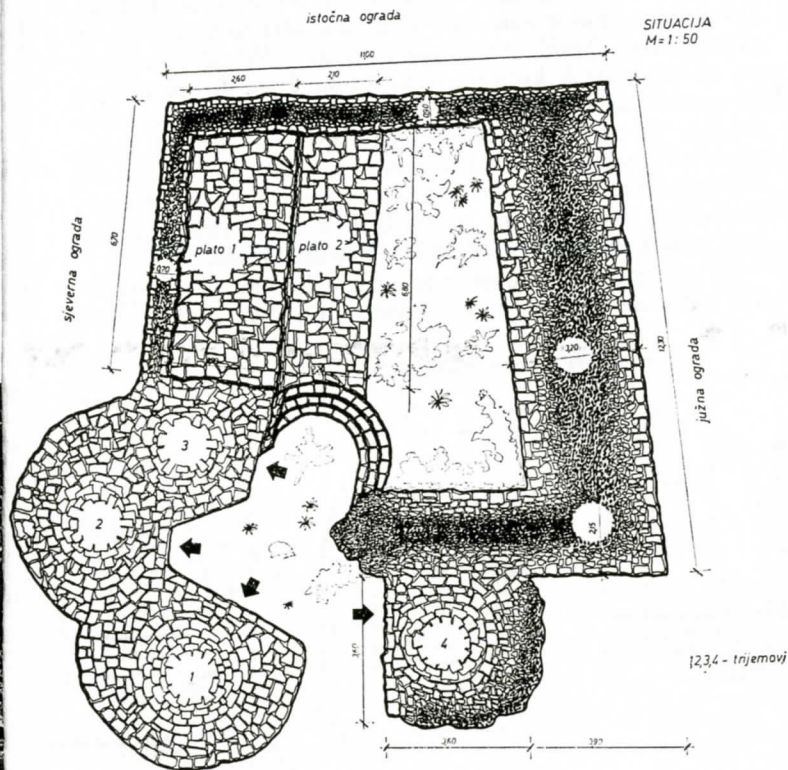
I to pitanje predložka, naime podrijetla tipa zdanja o kojem govorimo, može nam možda dati također svoj odgo-

vor na problem pomanjkanja koncentracije trina kao aglomeracije kod nas. Mislimo da je moguće odgovor dobiti i iz različitosti kulturnih sfera u kojima se nalaze s jedne strane trulli, a s druge strane naša hvarska naselja. Trullo je tipičan za kulturno područje južne Italije, gdje se nalazi Apulija, a i održao se dovoljno dugo da se razvije u svoj današnji viši kulturni i arhitektonsko-urbanistički oblik.

Naši trini pak iako su bili početno nastambe nisu doživjeli usavršenje trulla jer su imali drugi predložak, naime kuću sa zapada, pa su normalno i logički nadomješteni tim tipom kuće (npr. one što su je Grci gradili u Starom Gradu). Ova je zapadna kuća nužno morala poslužiti kao uzorak za

Rustične stepenice što vode s dvorišta na zaravan — terasu

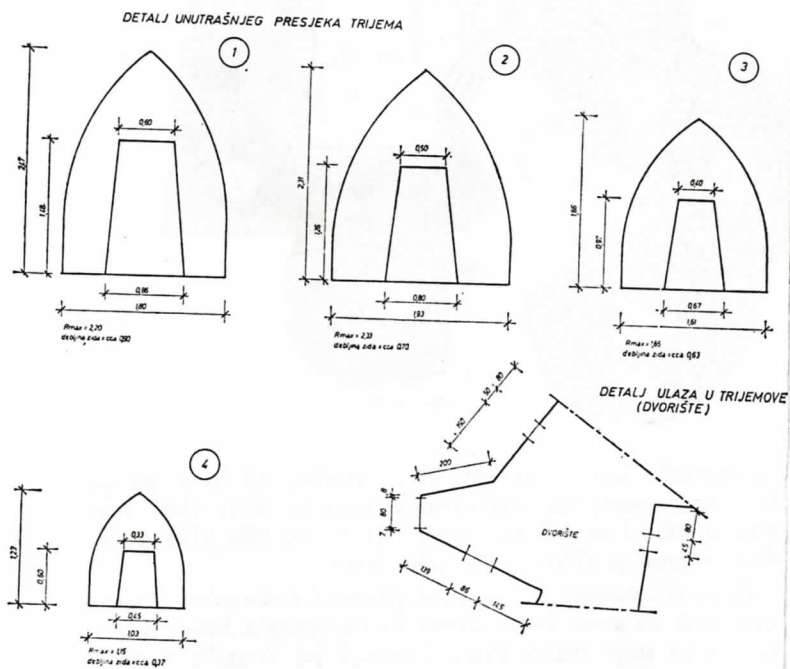

aglomeracije koje su se prvobitno sastojale od trina, pa su tako trini postepeno pretvoreni u kuće sa četiri zida, najprije u suho i sa jednim krovom da bi sve više ličile gradskim, a grad je (Pharos) bio jako blizu.

Za ovaj i ovakav razvoj trina imamo i materijalne dokaze kao što je ne samo ilirska keramika na predjelu Šator, u Zavalu, gdje stoje ostaci trina, i mnogi još čitavi¹², nego u

15. i 16. stoljeću imamo Vrbosku (da druge ne nabrajamo), kakvu nam opisuje Sanudo.¹³ Ovaj mletački kroničar, za nas važan i zbog Ivaničevog ustanka, opisuje Vrbosku kao mjesto pačetvorinskih kućica u suho (osim dvije do tri građene na gradski način, od kojih je jedna Ivaničeva), a mi nadodajemo, da osim tih kućica i još danas ima ostatak trina, neke od kojih je naš Centar odavno zaštitio. Mislimo da možemo smatrati ovakav razvoj naravnim, jer zašto da npr. Vrbovljani razvijaju trin u trulla kad imaju drugi predložak, onaj grčke kuće u obližnjem Starom Gradu.

Na taj način se dogodilo da je u aglomeraciji trin potisnut (iako ne sasvim), i da je ostao u polju, kao stan, pa

kasnije i danas kao zaštita rataru i pastiru prilikom boravka u polju.

Za razliku od Apuljana, mi na Hvaru nismo imali, kako rekosmo, savršeniji oblik trina, pa i na našem selu civilizacije je uzrokovala da trin po namjeni prerasta u kućicu, kao što je pokazao slučaj na Rašniku.¹⁴ Tu se trin postepeno degradirao u stan za blago, a kućica s krovom sagrađena je za ljude.

Kompleks na Rakima nije doživio evoluciju o kojoj smo netom govorili, nego pokazuje kako je mogao izgledati razvijeni kompleks trina, i kako je kombinacija mogla biti oblikovana. Tu su trini stanovi za ljude i stoku, i za kuhanje, zaravan za sušenje usjeva, dvorište za zaklon od zime i vjetera, a okolno raslinje zaklon od vrućine. Objekt je k tome i utvrđen, i radi eventualne obrane. Tehnika gradnje, arhitektonski motivi su ilirski, ali vrijeme nastanka neće biti moguće utvrditi dok se ne nađu kulturni ostaci.

Svakako možemo kazati da se nalazimo pred poljskim majurom ilirskog tipa pa smo u tome smislu na kraju naših istraživanja i postavili tablu sa natpisom za turiste. Uvjereni smo da kompleks na Rakima svojom specifičnošću zaslužuje bolji tretman i veći publicitet kao jedinstveni spomenik naše prastare otočke ratarske kulture.

Centar za zaštitu kulturne baštine želio je ovaj objekt kao etnografski spomenik otkupiti od vlasnika u Svirčima. Naš suradnik u Svirčima, povjerenik Andre Plenković, nije u tome nastojanju još uspio.¹⁵

BILJEŠKE

- 1 Trin, trim, bunja — kućica građena piramidalno u suho. U Apuliji postoje kuće građene na istom principu zvane trullo, — danas usavršena i maltom učvršćena.
- 2 Polanda, veliko polje, zapravo infleksija, koja je u ranijim stoljećima bila močvarna.